

УДК 330.13.

В.С. Печка, здобувач

Харківський національний аграрний університет ім. В.В Докучаєва

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

У статті розглянуті теоретичні підходи до поняття категорії «Ефективність» та «економічна ефективність землекористування». Зроблено висновок, що поняття економічної ефективності використання земель слід трактувати як результат приєднання до землі капіталу у різні форми з метою отримання доходу в умовах дії закону спадної віддачі та різних лімітуючих факторів зовнішнього середовища.

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, технологічна ефективність, ефективність землекористування.

Постановка проблеми. В сьогодні ефективність діяльності підприємства є запорукою його стратегічного виживання в ринкових умовах. Саме тому нами було вирішено розпочати розгляд проблеми ефективності використання земель сільськогосподарського виробництва саме з питання поняття категорії «економічна ефективність». В економічній науці завжди важливо визначитись з тим чи іншим терміном, або категорією. Саме тому дана стаття було вирішено посвятити розгляду проблеми ефективності землекористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність – це узагальнююча економічна категорія, якісна характеристика якої відображена у високій результативності використання живої й уречевленої праці. Під ефективністю виробництва, при цьому, як правило, розуміють результат, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витраченими на його досягнення ресурсами. В якості ресурсів можуть виступати як поточні витрати, так і залучені активи та капітал. При цьому відсутня єдності серед економістів відносно того, що прийняти за «чисельник», тобто який саме показник може найкращим чином характеризувати цю ефективність [1, с. 5].

На думку авторів підручника «Економікс» К. Макконнелла та С. Брю економічна ефективність охоплює співвідношення "витрати – випуск", характеризує зв'язок між кількістю обмежених ресурсів виробництва та отриманим у процесі нього кількісно вимірюваним результатом – продуктом [2, с. 45]. Розгляд "ефективність" в значенні

результативності є характерним для більшості зарубіжних вчених, проте частина авторів розглядає ефективність як внутрішній параметр функціонування підприємства, а частина як зовнішнє поняття, прив'язане до ринку ресурсів, товарів і т. ін. Так, колектив зарубіжних авторів М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі вважають, що ефективність характеризується співвідношенням між обсягом виробництва продукції і необхідними для її виготовлення ресурсами, тобто визначається як внутрішній параметр функціонування підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів [3].

Хан Д. розглядає «ефективність» як вміння правильно робити намічене [4], Друкер П. вважає, що результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей, а ефективність – наслідком правильності таких дій проте як перше поняття, так і друге є однаково важливими [5]. А.Д. Виварец, Л.В. Дістергефт стверджують, що у найбільш загальному сенсі, ефективність будь-якого процесу, будь-якого виду діяльності характеризує ступінь досягнення поставленої мети [6]. Е. Долан визначає «ефективність» як вибір вірних цілей, на яких фокусується вся енергія підприємства [7].

Важлива роль у вивченні питання ефективності належить В. Паретто [8]. Згідно із запропонованою ним теорією граничної межі виробничих можливостей сільськогосподарське підприємство буде ефективно за таких умов: по-перше, виробництво будь-якої продукції не може зростати без збільшення одного чи кількох факторів виробництва або зменшення виробництва інших продуктів; по-друге, жоден із факторів виробництва не може зменшитися без зменшення обсягу виробництва одного або кількох продуктів, або збільшення інших факторів.

Формулювання цілей статті. Ціллю даної роботи є розгляд поняття «ефективність» з точки зору використання землі в сільськогосподарському виробництві.

Виклад основного матеріалу досліджень. Виходячи з поставленої мети розглянемо трактування поняття «ефективність» з точки зору використання землі в сільськогосподарському виробництві. Розпочнемо розгляд даної проблеми з позиції академіка НААН Андрійчука В.Г. В підручнику «Економіка підприємств агропромислового комплексу» він додає наступне її визначення: «...результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили. [9, с.440]. При цьому автор підкреслюється багатогранність вияву даної категорії, що пов'язано з існуванням багатьох видів ефекту та різноманітністю витрат (ресурсів), що їх спричинили. Далі автор наводить визначення саме економічної

ефективності як ефекту зіставленням ефекту, отриманого саме від економічної діяльності з витраченими на його одержання економічними ресурсами, що є обмеженими і вимагають постійного відновлення.

Також Андрійчук В. Г. пропонує виділяти наступні види ефективності:

1. технологічна;
2. економічна;
3. соціальна;
4. екологічна [Там само, с.441].

Технологічна ефективність при цьому трактується як є результатом взаємодії факторів виробництва з живими організмами, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Кількісно вона виражається через урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин.

Теремець Л.А. визначає технологічну ефективність як рівень використання земель в процесі виробництва, головним критерієм якого є науково-обґрунтована система ведення сільського господарства. Іншими словами, критерій ефективності оцінюється: 1) через максимізацію виробництва при певному об'ємі земельних ресурсів; 2) через мінімізацію кількості земельних ресурсів, що забезпечують за- даний об'єм виробництва[10]. Соціальну ефективність використання земель, з її точки зору, слід розглядати як відношення отриманих позитивних соціальних результатів до витрат, що використовувалися на досягнення стратегічних цілей соціально-політичної системи та реалізації загальнодержавних, галузевих та індивідуальних інтересів. Показники цього виду ефективності враховують соціально-економічні наслідки з реформування земельних відносин, прийнятих законів і норм, управлінських рішень різного рівня. При неможливості виконання кількісної оцінки ефекту потрібно проводити якісну оцінку їх впливу.

Соціальна ефективність відповідно знаходить своє відображення у таких соціальних пріоритетах:

- рівень заробітної плати та динаміка її підвищення;
- соціальні виплати на відпочинок, оздоровлення, організацію дозвілля;
- покращення умов праці і скорочення тривалості робочого дня без зменшення заробітної плати;
- ліквідація важкої і непрестижної ручної праці, підвищення рівня безпеки працівників, запобігання професійним захворюванням;
- створення умов для підвищення освіти і професійного зростання працівників, поліпшення професійної підготовки персоналу;

- поліпшення побутових умов трудового колективу [9, с.442].

Нарешті, третій вид ефективності – екологічну ефективність Андрійчук В.Г. трактує, як результат здійснення додаткових вкладень екологічного спрямування, джерелами яких виступає, за аналогією з соціальною ефективністю, економічний ефект, створений у ході економічної діяльності підприємств.

На думку Хвесика М.А. еколого-економічна криза, що є характерною ознакою сучасності, викликана рядом причин [11, с.120]:

- застарілою технологією виробництва та матеріально-технічної бази;
- відсутністю економічно-правового механізму стимулювання розвитку раціональних, еколого-безпечних технологій ресурсокористування;
- домінуванням підходу отримання максимального ефекту при мінімальних затратах, з неврахуванням вимог екологічної безпеки.

В сучасних умовах вважається, що основними чинниками підвищення ефективності використання землі у сільському господарстві є: продуктивність сільськогосподарського виробництва; система землеробства; родючість землі. Погіршення якісних характеристик землекористування негативно позначилось й на показниках його ефективності, зокрема спостерігається стала тенденція до зниження обсягів сільськогосподарської продукції, отриманої з оброблюваних земель у вартісному і натуральному виразі [12].

Ще у XVII столітті англійський філософ епохи Просвітництва Джон Локк відмічав, що “Якщо держава багата родючими землями, то інша держава, яка не має таких переваг, не зможе конкурувати з нею щодо розвитку сільського господарства. Але для того, аби використати ці переваги, необхідно усунути причини, через які сільське населення покидає село ... Бо ставка на торгівлю помилкова: – вона не сприяє багатству нації., в результаті після виграшу одних і програшу інших, загальна сума грошей остається такою ж, як і до гри” [13, с.118].

На думку Добряка Д.С., основу економічного механізму екологобезпечного землекористування доцільно формувати, базуючись на:

- відповідальності за екологічну безпеку землекористування;
- стимулюванні екологобезпечного землекористування;
- фінансовому забезпеченні екологобезпечного землекористування;
- страхуванні земель під час реалізації їх екологобезпечного користування [14].

Підсумовуючи проблеми оцінки ефективності використання земель в на сучасному етапі В.В. Юрчишин зазначає: «Слід набратися сміливості і вказати причини того, чому маємо те, що маємо. Відслідковуємо те, що є, а повинні відслідковувати причинно-наслідкові зв'язки і відносини. Іван Іларіонович Лукінов говорив: «критерієм успіху має бути приріст ефекту». Якщо оцінювати за критерієм економічного і соціального приросту те, що маємо сьогодні, то слід визнати, що задум реформувань аграрних відносин не вдався»[15, С.33].

Незважаючи на прийняті державою різні нормативні акти, основа національного багатства України – високопродуктивні сільськогосподарські землі – використовуються вкрай неефективно. Основна причина низької продуктивності сільськогосподарських угідь полягає в недостатньому технологічному й організаційному рівні землеробства. Розпочата в 1991 р. земельна реформа не доведена до кінця. Не створено систему ефективного земельного законодавства. За останні десять років економічний і соціальний стан сільських товаровиробників помітно погіршився, скоротилось виробництво сільськогосподарської продукції; слід відмітити, що трансформація аграрного сектора економіки на базі зміни земельних відносин, яка проходила в умовах постійного спаду виробництва, загострення як внутрішніх, так і зовнішніх протиріч економічного і політичного характеру, не дає бажаних наслідків, що свідчить про недостатню ефективність трансформації в сільському господарстві [16].

Висновки. Поняття ефективності є однією з базових в економічній науці. Сьогодні існують різні погляди що його змісту та методики розрахунку. Відносно ефективності використання землі прийнято виділити показники економічної, технологічної, екологічної та соціальної ефективності. З нашої точки зору поняття економічної ефективності використання земель слід трактувати як результат приєднання до землі капіталу у різні формі з метою отримання доходу в умовах дії закону спадної віддачі та різнихлімітуючих факторів зовнішнього середовища.

Бібліографічний список: 1. Курносенко Л. В. Економічна ефективність виробництва молока та шляхи її підвищення в господарствах різних форм власності в умовах переходу до ринку (на прикладі скотарських господарств приміської зони м. Одеси): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Л. В. Курносенко. – М., 1999. – 19 с. 2. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Макконнелл К.Р., Брю С.Л. / пер. с англ. 11-го изд. – К.: Хагар – Демос,

1993. – 785 с. 3. Мескон М.Х. Основы менеджменту: пер. з англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Изд-во "Дело, 1998. – 704 с.
4. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан; пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 800 с. 5. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер : пер. с англ. М. Котельникова. – М.: Изд-во "Астрель", 2004. – 284 с. 6. Выварец А.Д. Эффективность производства: теория, методология и методика оценки / А.Д. Выварец, Л.В. Дистергефт // Экономическая эффективность: теория, методология, практика: сб. научн. стат. – Екатеринбург: Изд-во "УГТУ", 2000, С. 323. 7. Доландж. Экономикс: англо-русский словарь-справочник; пер. с англ. / Э. Дж. Долан, Б. И. Доминенко. – М.: Лазурь, 2004. – 544 с.
8. Эффективность по Парето [Электронный ресурс] / Режим доступа http://ru.wikipedia.org/wiki/Эффективность_по_Парето. 9. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с. 10. Теремець Л.А. Система показників ефективності використання земель у сільському господарстві / Теремець Л.А // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2 (5) – Т. 3. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С. 304-308. 11 Хвесик М.А. Економіко-правове регулювання природокористування: монографія. / Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. – К.: Кондор, 2009. – 524 с.
12. Ефективне використання землі сільськогосподарського призначення / Лозинська О.В // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – 2011. – Вип. 3. – Том 2. – С. 143-148.
13. Кене Ф., Тюрго А.Р. Ж., Дюпон де Немур П.С. Физиократы. Избранные экономические произведения / Ф. Кене, А.Р.Ж. Тюрго, П.С. Дюпон де Немур; [предисл. П.Н. Ключкин; пер. с франц., англ., нем.] – М.: Эксмо, 2008. – 1200 с. 14. Добряк, Д.С. Ефективність екологобезпечного землекористування в Україні в ринкових умовах / Д.С. Добряк, В.М. Будзяк, О.М. Будзяк. – Економіка України. – 2013. – № 7. – С. 83-88.
- 15 Юрчишин В.В. До проблеми доведення до логічного завершення земельних та всіх інших сучасних аграрних перетворень / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 33-35. 16 Лицур І.М. Еколого-економічна ефективність сільськогосподарського землекористування / І.М. Лицур // Вісник ХНАУ. Серія «економічні науки». – 2014 – № 6. – С. 25-30.

Печка В.С. Теоретические аспекты оценки эффективности землепользования. В работе подчеркиваются, что эффективность – это обобщающая экономическая категория, качественная характеристика которой отражена в высокой результативности использования живого и

овеществленного труда. Под эффективностью производства, при этом понимают результат, измеряется соотношением между полученным результатом и затраченными на его достижение ресурсами. При использовании земель принято выделять следующие виды эффективности: технологическая, экономическая, социальная; экологическая. Приводится собственная трактовка понятия экономической эффективности использования земель как результат присоединения к земле капитала в различные формы с целью получения дохода в условиях действия закона убывающей отдачи и различных лимитирующих факторов внешней среды.

Ключевые слова: эффективность, экономическая эффективность, технологическая эффективность, эффективность землепользования.

Pechka V. S. Theoretical aspects of land use effectiveness evaluation. In the work it is underlined that the effectiveness of an enterprise's activity is the guaranty of its strategic survival under market conditions nowadays. The consideration of the problem concerning the effectiveness of agricultural lands usage has been done and the concept of the category "economic effectiveness" has been examined. It is underlined that in economic science it is always important to determine this or that term or category.

The effectiveness is a generalizing economic category, qualitative character of which is shown in high potency of live and embodied labor usage. Thus, under the productive effectiveness it is meant the result that is calculated by the ratio between the result gained and the resources that have been used to achieve such result. The following types of effectiveness while using land are decided to distinguish: technological, economic, social and ecological ones.

Herewith technological effectiveness is treated as a result of cooperation between factors of production with live organisms which are used in agricultural production. In quantities it is expressed through the yield of agricultural crops and animal productivity. Social effectiveness, accordingly, is reflected in such social priorities as salary level, social payments and improving working conditions.

The author's own treatment of land use economic effectiveness concept as a result of joining capital to the land in different forms, aimed at receiving gains in terms of the law of decreasing returns and different limiting factors of environment is given.

Key words: effectiveness, economic effectiveness, technological effectiveness, land use effectiveness.